

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**МАТЕРІАЛИ VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ**

(Суми, 18-19 квітня 2019 року)

**Суми
2019**

негативною ознакою, натомість вихід з цих безкінечних кружлянь залучає душу до щасливого вічного життя із блаженними. 4. Посмертна доля душі становить етичну мету життя істоти, скеровуючи її до здійснення тих чи інших моральних вчинків. 5. В філософії Геракліта з'являються мотиви, які послабляють жорсткий детермінізм і фаталізм, розвиваючи діалектику гри і становлення. 6. Відсутня доктрина есхатології волі, яка вперше буде теоретично обґрунтована Аристотелем.

Список використаних джерел:

1. Греческая философия т. I / Канто-Спребер М. (ред.) – М. : Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 2006, 500 с.
2. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М : “Мысль”, 1986. – 571 с.
3. Фрагменты ранних греческих философов. Часть I / под ред. Лебедева А. В. – М. : Наука, 1989. – 576 с.
4. Diels H., Kranz W. Die Fragmente der Vorsokratiker. Griechisch und Deutsch. Erster Band / Diels H., Kranz W. // Berlin: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, 1960. – xii + 504 p.

Вікторія Гавриленко,

аспірантка Сумського державного університету

Євген Лебідь,

професор кафедри філософії

Сумського державного університету

ПОГЛЯДИ НА УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ XVII-XVIII СТОЛІТЬ

Спроби творення української державності у XVII-XVIII століттях та розквіт козаччини, як потужної військово-політичної сили, безперечно, мусили вплинути на світосприйняття тогочасних українців. Саме в середині XVII

століття, за твердженням сучасних істориків В. Смоля та В. Степанова, сформувалася нова управлінська вертикаль, спрямована на «закріплення політичних та соціальних завоювань повсталі нації з перспективою розбудови нового політичного організму» [8, с. 48]. Втім, важливо враховувати, що сьгоднішні уявлення про націю не тотожні самоусвідомленню українців ранньомодерної доби. Тому осмислення дійсних тодішніх поглядів на управління є актуальним. Відповідно, метою розвідки є окреслення головних поглядів на управління, зафіксованих у зразках духовної культури XVII-XVIII століть.

Безпосередня оцінка явищ міститься, передусім, у духовній культурі, витвореній представниками різних верств. Зокрема, джерелом осягнення тогочасних поглядів на управління (поряд з історичними пам'ятками) можуть слугувати зразки народної творчості та красного письменства. Як засвідчують тексти епосу та народних пісень XVII-XVIII ст., у свідомості козацької верстви та простолюду (посполитих) сформувалися досить чіткі погляди на особисті якості керманича, лідера чи ватажка. Проте його управлінська функція, очевидно, не піддавалася осмисленню чи аналізу. Тому маємо яскраві образи ключових осіб козащини, витворені саме в думках чи історичних піснях. Так, у текстах козацьких дум містяться такі характеристики керманича (а по-суті, управлінця) війська запорозького: мужність, звитяга та благочестивість, готовність до прийняття рішень, аскетизм тощо. Ці риси не викликають здивування і є загальноприйнятими та певною мірою стереотипними військово-лідерськими якостями.

Хоча у текстах дум та історичних пісень доби козащини не віднайти, і це природно, поглядів на управління, але можна побачити оцінку його результатів. Часто управлінські рішення гетьмана чи козацького лідера оцінюються лише з точки зору покращення чи погіршення становища й повсякденного життя козацтва і простолюду. Так, видатний гетьман Богдан Хмельницький, палко оспіваний як борець за християнську віру та рідну землю, осипаний такими ж палкими прокльонами після невдалих рішень, що призвели до утисків

посполитих. Протилежні оцінки його діяльності представлені в думках, що постали в сучасному гетьманові середовищі. Так, думи «Хмельницький і Барабаш», про Жовтоводську й Корсунську битви, про смерть Богдана тощо містять сплеск сподівань і народного захоплення державним лідером [2]. А в думі-відгуку на результати білоцерківської угоди знаходимо розчароване й розпачливе запитання:

«Батьку Зінов наш Чигиринський!

За що ти на нас такий гнів положив?» [2, с. 111].

І, врешті, забрані в татарський полон невільники «ідуть, сильно ридають, Да Хмельницького проклинають» [2, с. 116].

Конкретні погляди на управління та його мету містяться в «Роздумах про війну з московитами 1634 року» козацького полковника Юрія Немирича. За спостереженням автора, сходами службової кар'єри піднімається багато хто, тільки дехто прагне здобути владу, і кожен «вважає себе у вищій мірі непересічною особистістю, сподівається, що слава про його подвиги, шанована як святиня, перейде до нащадків» [5]. Досягнення слави бачиться головною метою, кінцевим пунктом керманіча та найвищою нагородою. Це доводить і ранньобарокова літературна пам'ятка «Вірші на жалісний погреб шляхетного рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного» Касіяна Саковича (1622). Увагу загострено на тому, що гетьман, якому присвячені вірші, «Умѣл мудре тымъ силным войском керовати», за що і здобув вічну славу [7]. Такий мудрий управлінець бачиться гідним «Несмертелной славы» [7]. Цей погляд, безперечно, був вагомою часткою українського барокового світогляду, адже епілогом мало не кожної козацької думи є фраза «слава не вмре, не поляже».

Погляди на управління, сформовані в бароковій поезії, перебувають у руслі релігійної віри в Боже сприяння управлінцю. Таке бачення відображене у вірші «Про урядових людей» Климентія Зіновіїва, який стверджує:

«Сам собою чоловік влади не приймає,

Бо від Бога та йому послана буває» [3].

Водночас знецінюється особистісний фактор лідера, адже вважається, що будь-які прагнення до влади будуть задоволені лише з Божої волі. Бог же й керує через свого ставленика, представника земної влади: «Ти ж, владико Боже, у тих владах управляй» [3]. Ідея богообраності лідера висловлена й у анонімному «Короткому описі Сіркових діянь від 1681 року» з рукописної хроніки другої половини XVII століття. Тут легендарний козацький ватажок, отаман війська запорозького, позиціонується як посланий Богом лідер для порятунку власного народу:

«Отож Бог його вибрав, Сірка, і до того його призначив,
Щоби святого куша овечат видирати був він гарячий» [1].

Саме з появою такого богоугодного предводителя «Бог став вождем війська того» [1]. Ідея впливу вищих сил через особу управлінця була актуальною й у першій третині XVIII століття, коли з'явилася драма «Милость Божія», приписувана І. Неруновичу (1728). Повністю назва цієї пам'ятки звучить так: «Милость Божія, Україну от неудобоносимих обид людських чрез Богдана Зіновія Хмельницького, преславногo воиск запорозьких гетьмана, свободившая» [4]. Тобто не сам гетьман здобуває вольності для народу, а Божа милість, що діє через нього.

Нарешті, у «Порадах правителю» із книги «Багатий сад» Івана Орновського (1705 р.) зустрічаємо пряму вказівку на ключову якість, необхідну керманичу:

«В віках у царстві людським той, власне, панує,
Хто мудро сам собою й серцем керує.
Не штука – карту світу в ланцюг закувати,
А спробуй свого серця повіддя тримати» [6].

Ця ідея вочевидь належить українській філософії серця, яка згодом так яскраво виявилася в поглядах Г. Сковороди, а пізніше – у П. Юркевича.

Отже, у пам'ятках ранньомодерної духовної культури зафіксовані опосередковані чи прямі світоглядні уявлення про мету, походження, та особливості управління. Водночас, світогляд простолюду та козацтва, що у вигляді живого відгуку на злободенні події відобразився в думках та історичних

піснях, не сформував чітких поглядів на процеси та функції управління. Проте емоційно виражене душевне сприйняття та надані своєрідні оцінки наслідків управлінських рішень. У зразках красного письменства яскраво виявилася ідея богообраності лідера, уявлення про нього, як про божого ставленика та інструмент впливу вищих сил. Паралельно з цим найвищою метою керманича вважається надбання вічної слави, і це прагнення – вагомий складник козацької героїки, міцно закріпленої в духовній культурі доби.

Список використаних джерел:

1. Анонім. З рукописної віршованої хроніки другої половини XVII століття. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/suspil/sus132.htm>
2. Антонович В. Историческія песни малорусскаго народа. Т.2. / В. Антонович, М. Драгоманов. – Київ : Типографія М. П. Фрица, 1875. – 166 с.
3. Зіновій К. З рукописного збірника другої половини XVII століття. [Електронний ресурс] / Климент Зіновій – Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/suspil/sus134.htm>
4. Милость Божія. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу : http://litopys.org.ua/old18/old18_27.htm
5. Немирич Ю. Роздуми про війну з московитами, 1634 року. [Електронний ресурс] / Юрій Немирич – Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/suspil/sus64.htm>
6. Орновський І. Із книги «Багатий сад». [Електронний ресурс] / Іван Орновський – Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/suspil/sus151.htm>
7. Сакович К. Вѣршѣ на жалосный погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного, гетмана войска его королевской милости запорозкого. [Електронний ресурс] / Касіян Сакович – Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/ukrpoetry/anto37.htm>
8. Смолій В. Влада в українській державі: сутнісний зміст та вектори позиціонування / В. Смолій, В. Степанков // Українська держава другої половини XVII-XVIII століть: політика, суспільство, культура. / В. Смолій, В. Степанков. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 41–88.